

Titel: Tanker ved at igiennemlæse Betragtningen over Hoveriets Afskaffelse i Danmark.

Citation: "Tanker ved at igiennemlæse Betragtningen over Hoveriets Afskaffelse i Danmark.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6*, J.R. Thiele, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_006-shoot-workid1_006_019.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 6

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Tanker ved at igiennemlæse

Betragtningen over Hoveriets Afskaffelse i Dannemark.

Kiøbenhavn 1771. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfeldts-Stræde, og findes sammesteds tilkiøbs.

2

Intet er meere almindeligt paa nærværende Tid, og meere i Folkes Tanker end Skrivelysten; enhver spisser sin Pen og udtømmer sin Hierne, ja det gaaer saa vit, at mange med Billighed kunde ansees at skrive i Raserie, da de fleeste entrere i Ting, som de ikke forstaae.

Saaledes skrive paa nærværende Tid mange om Landvæsenets Forbedring, der ikke veed hvad en Tønde Hartkorn er, enten den ligger paa Loftet eller i Marken, enten den er ædelig eller deraf høstes ædelige Frugter: Jeg erindrer ret vel, at for 3 a 4 Aar siden, fortalte en vis Mand, at der var nyelig afbrendt nogle Tønder Hartkorn; mindre vide de, hvad dertil hører, og hvordan dens rette Brug er. Andre om Oeconomien, endskiønt de intet forstaaer deraf: men tvertimod en Deel af dem have paa uanstændig Maade forødet

3

anseelige Capitaler, og alleeneste vogter sig enten ved Renker eller ved deres Personers tillagde Værdigheder; thi ligesom en lovlig Udleggers Forretning kan stanses ved Reqvirentens paakommende Svagheit, saa kan og en Persons Heftelse forekommes ved hans fornødne Nærværelse andensteds.

Disse skrivesyge Geister gjøre paa andres Bekostninger store Inddeelingen, forandrede gjerne Statens Form, om det stod til dem, deres Næste til Skade og Ødeleggelse, men derhos tillige vel vogtede sig for, ikke at røre ved sig selv, om de end indsaae høist Ubilligheder; Egenkierlighed er deres høieste Hensigt; naar Sekken kuns bliver fuld, ligemeget hvordan og hvorfra det kommer: men der skal meget til, saasnaart er ikke er saadant Udkast ferdigt, strax meener de at have gjort forundringsværdige Ting, hvilket jeg ogsaa tilstaaer dem.

Nogle af disse Pappirs Ødeleggere have en behagelig Skrivemaade, som stikker en Deel Medborgere i Øinene, ja endog forfører dem, som ere ligesaa ukyndige i Tingene, som færdige til at troe deres fortryllende Skrifter, om mueligt strax at proseqvere deres Indhold, uden at bedømme Tingenes Natur, Kilde, Skade eller Haxard; saaledes har jeg allerede seet nogle Skrifter, og især er mig tilhændekommet et lidet Skrift, ind-

4

befattende Betragtninger over Hoveriets Afskaffelse i Dannemark.

Forfatteren røber strax i Begyndelsen sit Hiertelaug imod Jordegods-Eiere, og tydelig giver tilkiende, at det er de, han agter at viise sin forbittrede Geist imod: Jeg vil ikke holde mig op ved at igiennemgaae de mange Berømmelser og Lyksaligheder han paalegger den norske Bonde, som Ting, der ere mig ubevidste, og altsaa hverken kan modsige eller beja, saa meget mindre som jeg nyelig af en indfødt Normand har hørt, den norske Bondes Kaar liigesaa høit beklage, som af denne roset, ja endog, at den langt overgik den siellandske Hoverie-Bondes Ulyksalighed, han lagde endog til, at Folke-Mengden daglig tog af, og mange Steder stod øde, hvoraf disse tvende, der har Ret, veed jeg ei, dog ønsker den første at være sandrue. Endelig efter at Autor længe har drømt i Norge, beseet Rigers Herlighed og Bonde-Standens Lyksalighed, vogner han op i Dannemark med et af Dunst betyngt Hoved, og en af Kulde foraarsaget Colique: Efterat den var vel sat, samlede han sine Tanker og blev i Stand til, udi en historisk Fortælling at afmale Hoverie-Bondens ulyksalige Tilstand, denne Begrædelse vedvarer en Tid lang, til Slutning bliver han Projectmager (hvorpaa i denne Tid

ingen Mangel er,) viiser hvorle-

5

des en vis i hans Tanker ham bekiendt Hovedgaard kunde nedlægges uden Eierens Skade. Denne hans gjorde Beregning forblændede mine Øiene første gang: Men efter at have igiennemlæst den 283, vel fleere gange, begyndte jeg at tvivle og nøiere overveie det altsammen, tilsidst overbeviiste min Fornuft mig, at det var umuligt, at en Gaard af det Hart korn og en slig Kirke-Tiende med Billighed kunne bortforpagtes for 750 Rixdaler aarlig, saameget mere, da de høistpriselige Kongelige allernaadigste Forordninger om Landvesenets Forbedring og Eenemarkers Indhegning maatte oplive en halv død Mand, om en slig Gaard var i Uorden, at see den rettet og bragt i Skik.

Dette saavel som meere gjør mig saa sikker, at jeg tydelig tør erklære, at Forfatterens Beregning og giorte Balance er falsk og uden Grund, ja endogsaa skal beviise, om den Gaard er til, han taler om, at den gjorde Beregning efter seeneste 10 a 20 Aars Jordbrug er falsk, usandfærdig, og at hans giorte Beregning altsaa ikkun kan ansees for en oppyntet Fantasi, forfattet for at blænde uvidende Folkes Øine, og maaskee for, om mueligt, at kunne skade andre, hans Næste, i hvis Mund han med avindsyge Øine seer Brødet. Denne Sygdom, desverre! vedhenger fleere, og har meget Sted hos Projectmagere. Ligesaa urigtig som Forfatteren har været udi denne hans Beregning,

6

ligesaa urigtig er en Deel af det øvrige, han har skrevet, Dannemark vedkommende. Projectmageren maa skattere sig lykkelig, at han ikke er en Medborger i Potu; thi i saa fald havde han vist kommet til at comparere mod en Begfingret her.

Jeg vil da røre lidet ved Forfatterens forudfattede Meeninger, Staten vedkommende, som fornemmelig bestaaer i Hoveriets Afskaffelse og Heftelse-Rettens Ophævelse, horved han formeener, at Rigets oeconomiske Velstand blev befordret, hvad øvrigt hans haarde Talemaader og falske Idees om Jordegods Eiernes Omgang med deres Underhavene angaaer, vil jeg overlade til Proprietairene selv, om de vil værdige dets Betragtning, mig er det nok, om jeg kunne overbeviise Publicum om hans Meeningers Urigtighed, hvortil jeg spaaer mig ingen Lykke, saasom de fleeste for en rum Tid siden ere indtagne af slige forudfattede Meeninger, ei heller har nogen forhen, som mig er bekiendt, paataget sig dette at oplyse.

Disse af ham, saavelsom af fleere, for Staten saa høit skadelige anseete 2de Hovedsætninger, paastaaer jeg tvertimod at være af Statens største Herligheder og Grund til endeel af vores indvortes Lyksalighed; thi som disse 2de Poster just er det, som vedligeholder Nærings-Standen, og formedelst deres Uadskillighed kan ansees som sammenknyttede, saa vil jeg viise deres Nødvendighed og Nytte,

7

og endelig til sidst forestille den Fædernelandet paadragende Ulykke, om det nogen Tid kom dertil, at disse 2de for Staten saa høit priselige, som i endeel Folkes Mund skadelige Baand bleve hævede.

Men førend jeg træder dertil, vil jeg give en kort Beskrivelse over hvad et fornøftigt og lovlig Hoverie egentlig er, og bestaaer i følgende: Det er et Arbeide, som af et vist Antal Bønder, alt efter Hovedgaardens Storlighed, ved dem, deres Folk og havende Creaturer forfærdiges til Publici Nytte; saasom, at pløie, saae, høste, tærsk, kiøre Giødning, lukke Gierder, skiere Torv, skove, og føre Levnets-Midler til Kiøbstæden, hvilket altsammen er Arbeide, som en Bonde, der sidder paa en Gaard til 7 a 8st Tønder Hartkorn lettelig og uden sin Skade kan og bør forette, og vist ikke er det, som gjør en Bonde Forfang i hans Gaards Drift, da han endogsaa uden det Hoverie, han gjør for Hosbonden, har endeel at gjøre for andre, som tages under det Navn af Villighed, og er vel det Sted, hvor det, alle Billigheder, iberegnet, paa en ringe Ting skal naae en tredie Deel af Hov-Arbeidet; er det nu, som Ordet gaaer, hvor kan det da være mueligt, at Bonden ikke kan overkomme sin Hosbondes Arbeide, og om dets Sandhed bærer vel ingen Tvivl, saa meget mindre, som Hr. Dyssels Skrift vidner med mig.

8

Jeg skriver, at Bonden gjør Hoverie til Publici Nytte, der bør jeg beviise, og bestaaer derudi, ved at under Hovedgaardene ere lagte anseelige Jorder til 2, 3 a 400 Tønder Sædeland, og Afgrøden af alt hvad derudi saaes, samles paa et Sted, og uden at have fornøden at angribe det til de Arbeidendes Underholdning, saasom enhver især af dem er Besidder af et saa anseeligt Stykke Jord, som tilstrækkelig kan underholde ham, saa bliver alt det, som fra Jordegods-Eierens egen Oeconomie overskyder til Forhandling og til det almindelige Nytte, i det han enten selger det paa offentlig Axeltoev, eller accorderer det til en eller anden Kiøbmand, og ere de fleeste Kornvare, som kommer til Kiøbenhavn, saa vel ved Stranden som paa Axeltoev, fra slige Hovedgaarder.

Videre ere de alleneste i Stand til at skaffe fornøden Smør og andre feede Vare til Statens Underholdning; thi

ved den Leilighed, at en saa anseelig Avling er henlagt til en Hovedgaard, saa udfordrer deres Jorders Drift, at de endelig maa være forsynede med Creaturer til Foerets Fortæring, hvorføre enhver især efter sin Gaards Beskaffenhed enten holder Hollænderie, eller Stald- og Foeder-Stude, og endskiont Qvegsygen tit og ofte paafører en Mand anseelig Tab og haarde Stød, maa han dog søge, enten ved Cre-

9

dit, eller ved at angribe sine rede Midler, at anskaffe fornødne Creaturer til Besætning, hvis Frugter ere Publici Nytte; svekkes hans Kræfter formeget, at han ikke kan udholde det, overlader han i Tide sit Gods til en anden.

En Hovedgaard er et lidet Froraads-Kammer i paakommende Nød; thi enhver fornuftig Proprietair er Landets Maade bekendt, og veed, at det skal være et besynderligt Aar om ikke Trang, saa vel paa Kornvare som Foeder om Foraaret, skal yttre sig, og da have de i Almindelighed begge Deelee at assistere med, deels maa de give endeel bort, deels creditere til neste Høst, og for den minste Part faaer de rede Penge: Herpaa var afvigte Foraar et stort Exempel, og maaskee tilstundende ligeledes vil blive det: Jeg giver det ud for en uimodsigelig Sandhed, at dersom afvigte Aar ingen Hovedgaarder havde været og enhver Bonde havde været sin egen, var meere end en tredie Deel af Bøndernes Creaturer døde af Sult, og vist den halve Jord bleven ubesaaet; hvad Mangel paa Kornvare havde det ikke allerede foraarsaget, og hvor mange ulyksalige nødlidende Familier var derved ikke bleven jo langt større af begge Deelee, end allerede er, og tilkommende Tider var efter al menneskelig Fornuft bleven langt verre; et ligesaa slet Foraar kan vi vente os i det tilstundende, og maaskee da en Hovedgaard kan red-

10

de en 60 a 80 Familier, saavel fra Hunger som anden Ødeleggelse.

Hovedgaarden er Hs. Majestet til Sikkerhed for alle paabudne Skatter, da der aldrig spørges: om Bonden har at betale med, men Jordegods-Eieren er alle Tider dertil ansvarlig, Executanten træder ikke til Bonden, naar mislig Betaling skeer; men til Hovedgaarden. Dette saa haarde Baand, om ikke andet, da det dog er at formode, at disse Folk besidde ligesaa stor Menneske-Kierlighed og sund Morale, som nogen anden Stand, holder en Jodegods-Eier til med yderste Varsomhed og Forsigtighed at omgaaes sine Bønder, ja som oftest, at gjøre Bondens Skade til sin egen, i det han veed, hvor nær Bondens Vel med ham er sammenknyttet.

Dette er ikke som Forfatteren af det foromtalte Skrift melder, især i hans 18 §. hvis Indhold enhver Land- og Lovkyndig lettelig indseer at være idel Ondskab, saavel som endeel af det øvrige.

Efterat have kortelig demonstreret Hoveriets Nytte, vil jeg ligeledes tale lidet om Heftelses-Rettens Nytte.

Ved den Leilighed, at Jordegods-Eieren anseer Folke-Mengden paa hans Gods for en Lyksalighed, saa maa han som oftest tage sig af saavel fattige som fader- og moderløse Børn paa Godset, besørge deres Underholdning og

11

Skolegang til en vis Alder, at de selv kan nære sig og tiene Brødet, maaskee ellers mangt et fattigt Barn døde af Hunger og anden Nødtrengenhed.

Han forebygger saavit som muligt er, og Det staaer til ham alryggesløs, forvovent, ugudeligt og liderligt Levnet, og derimod søger at anledige dem til Flittighed, Lærvillighed, Sammenholdenhed og Ædrulighed, som hos mange skeer med liden Møie, i det han Viiser Høiagtelse og Tienstfærdighed imod Meriterede, og Koldsindighed mod de Slette og Vanartige; imod Halsstarrige bruges ogsaa haardere Middel, som for Exempel, nøder dem til at tiene og være hos en Mand, om hvis fornuftige Levnet man noksom er overbeviist, og som boer i Nærheden hos Hosbonden, saa at han daglig er under hans Øiesyn, har Opsigt med ham, hvortil han anvender sin fortiente Løn, forbyder ham aldeles Natte-Sverm og saa videre.

Enhver Jordegodts-Eiere holder sit Godses Mandskab, saa meget muligt er, tilsammen, hvorved han altid er i Stand, naar HS. Majestet paakræver, at anskaffe fornøden Folk til Tienesten; ligeledes naar Huse og Gaarder paa Godset bliver ledige, da at kunde skaffe Beboere dertil, saa at Steder ikke blive øde og i Grund falder ned, men i den Sted stedse vedligeholdes.

Nu vil jeg til Slutning Viise, de af Hoveriets Afskaffelse og Heftelses-Rettens Hæ-

12

velse flydende Uleiligheder, Mangel af fornødene Kornvare til Statens Underholdning; thi ved den Leilighed, saa mange fleere Familier end forhen paa Landet blev boesiddende, indsees lettelig, at deres saavel som Creaturers Underholdning, som de til den dem tildeelte Avlings Drift behøver, først fradrages.

Til Afbygger-Gaarders Bygge-Plads med behøvende Haugerom og nye Gierders Indretning, bortgaaer vist en ottendedeel af Hovedgaards Taxten, som paa nærværende Tiid er i Sædeland, og hvoraf høstes Frugter: Men ved Forandring dertil bliver ganske unyttig. Dette bliver ligeledes en Decort i Korn-Avlingen, denne samme Decord har ogsaa Sted i Gresgangene, vel er der mange, som paastaaer, at naar Jordene blev deelte i mindre Parter og flere Beboere kom til, de skulle blive bedre dyrkede og gjøres mere frugtbare, dette er ikkuns Indbildninger, og ganske stridende mod den sunde Fornuft som klarlig Viiser, at mange Hænder gjør mere end en, og da de fleeste Gaarders Indretning er saaledes, at hver Bonde veed hvad Stykke Jord, han skal drive, saa forstaaer det sig selv, at uden den Opsigt, der stedse er hos Bonden, naar han forretter sit Hov-Arbeide, driver Kierlighed saavel for sig selv som for Creaturene ham til at legge al muelig Fliid derpaa, da han veed, jo beder han handler det første gang, jo

13

lettere slipper han det anden gang: Hertil kommer endnu dette, at en Hovedgaard har overflødigere Giødstning efter nuværende Indretning, imod hvad Afbyggere kan faae, ja endog at man efter nuværende Indretning med pløining, Sæd og Høst, kan oppebie den allerbeleiligste Tiid.

Hollænderie og Staldqveg, som forhen har været Landets Flor, især for Fyhn og Jylland, saavelsom Stutterie, bliver Landet ubekjendt, da ingen bliver mægtig at græsse, foere eller føde noget, der bliver ikke det, hvormed Kiøbstæderne kan underholdes: minder i paakommende Tilfælde til Hs. Majestets Krigs-Magt; Østersøes Rug er os i Dannemark allerede bekjendt, saavelsom skaansk Staldqveg; men endnu et bedrøveligere Syn for en Patriot, om Dannemark nogen Tiidskulle forskrive Stude fra Polen, Smør og Ost til daglig Brug fra Holland og Engeland, ja see dets Cavallerie formeeret af fremmede Heste, endskiøndt jeg troer, at dersom enhver Cavallerie Hestes Fødested stod i hans Pande, vilde der komme endeel tydske Endelser ud.

De paa nærværende Tiid værende Forraadskamre maatte ganske ophøre; thi naar Høsten var betage Proprietairerne saa var Det dem umuligt at rekke sine Underhavende og Naboer Haanden, og naar da et saadant Aar, som afvigte, eller nunærværende var for

14

Haanden, maatte han med største Veemodighed see mange Creatures Død og Familiers Undergang, som vilde foraarsage øde Stæder og Bettlere i største Mengde, hvis Tal allerede er uendelig, hvorom hver Mands Dør noksom vidner, og naar noget skulle legges Proprietairerne til Last, saa kunne med Billighed dem forekastes den liden Omsorg, de bære for gamle Udlevede og Nødtrengende paa deres Godser; thi endskiønt endeel af de Lidende i deres Ungdom ved en ufornuftig Opførsel kan selv have været Aarsag i deres Trang, saa dog var det at ønske, at deres Alderdom anderledes blev æret og conserveret.

Her var en riig Materie for en Projectmager at skrive om, hvorved han kunde fortiene daglig Velsignelser, især om han derudi indbegreb Kiøbstæderne, og tillige vidste at frelse Landet fra omløbende Tydskere, ei paatvilende, at, naar det var fornuftigt anlagt, det jo allernaadigst blev modtaget.

Dette maa for denne gang være nok talt om medbringende Uleiligheder ved Hoveriets Afskaffelse, ligesaa kortelig vil jeg forestille Skaden af Heftelses-Rettens Hævelse.

Naar Heftelses-Retten skal hæves, forstaaer det sig selv, at Land-Militien afskaffes; thi hvortil duer Legd og tilhørende Land-Soldat, naar intet Manskab til afløsen statueres.

15

13

Denne for Riget saa høitnødvendige Ting afhielpes ikke lettelig, da det er en bekjendt Sag, Regieringen neppe med alt muelig Omsorg er i Stand til at holde de gevorbene Regimenter, som meest bestaaer af Tydskere, tilsammen, saasom den meeste deels Troskab stikker i Hælene, og saasomt Leilighed gives, vise de der, hvorfor Hs. Majestet ogsaa i fuld Overbevisning herom har forstærket sin Magt med er vist Antal nationale Folk pr. Regimente, og som det efter nuværende Forfatning er enhver Jordegods-Eiere tilladt dertil at presentere de af hans Gods, han finder tienlig, naar de alleeneste besidde visse udfordrende Dygtigheder: Saa er det begribeligt, at Fædrenelandets Kierlighed driver dem til at fremstille saadanne Karle, paa hvis Troskab man kan lide, hvilket ogsaa for nogle Aar siden som en Pligt var paalagt Jordegods-Eiere, at de under Straf af 100 Rdlr. skulle være ansvarlig for de udskrevne Karles Opførsel.

Men i steden for disse til Hs. Majestets Tieneste saa dygtige som til Land-Arbeider saa høit fornødne og duelige Folk, vil Landet blive opfyldt med Pranger, Landløbere, ørkesløse Folk; thi ligesom de, der af Naturen ere lidet sammenholden, arveligen kan tilfalde noget, strax viltage fat paa Handelskab i steden for Agerdyrkningen, saasom det medfører en god Levemaade, bestandig Omgjengelse, og intet Arbeide, saa vil vist

endeel, som ikke eie andet, end hvad de paa en eller anden Maade kan tilvende sig, ligesaa hastigt sammueligt ved Drukkenskab og liderligt Levnet forsvende det, og den mindste Deel vil vedblive Arbeider, som noget aldeles stridende mod Nationens Natur.

Færgemændene ved Belterne vil meest vinde; thi naar de merke at have begaaet saa mange Ondskaber, at de ikke længere kan ernære sig i Riget, forlade de Fædernelandet, som derved bliver øde for Folk, og søge andensteds hen, hvor Liderlighed intet paatales, og om Religionen intet spørges, da der vil vist findes de, som dør 60 Aar gl. og aldrig har lært Guds-Dyrkelse; thi endskiønt de allerhøistpriseligste Anstalter om Ungdommens Underviisning ere forfattede, saa findes dog mange i Bondestanden, som sveve i største Vankundighed, og ei paa nogen Maade vil modtage Underviisning.

Den Tiid har været forhen, at ingen Heftelse paa Mandskab var til, men Erfarenhed lærte vore Formænd den deraf flydende Uheld, og hvo som herom vil være overbeviist, kan alleeneste søge de af Salig Høilovlige Kong Christian den 6tes udgivne Forordninger og Forbudde: Men dette er noget, som de fleeste Projectmagere ikke tænke paa, dem alt nok, at deres Fantasie bliver hver Mand bekiendt, og deres eeneste Tilflugt i paakommende ulykkelige Tilfælde er gemeenlig denne: Det havde jeg ikke tænkt; men i alt Fald, om disse Ord da kan være tilstrekkelige, vil jeg overlade et hvert retskiønnende Menneske.